

DANSER MED HVALER

Hver vinter trekker tusenvis av spekkhuggere og knølhval inn til norskekysten i nord. Det er et skue og en opplevelse, og i en seilbåt har du den beste skueplassen.

TEKST
Andreas B. Heide

En aften 2. nyttårsdag i 2016 og «Barba» setter nok en gang kursen mot nord. I liten kuling og med tre rev i storseilet ser vi Stavanger forsvinne i mørket. Endelig destinasjon er Troms-regionen, hvor planen er å seile med hvaler i vintermånedene januar og februar.

Ideen ble klekket ut ett år tidligere da jeg hadde fått i oppdrag å ta bilder av spekkhuggere i Andenes-området. De siste vintrene hadde de trukket inn mot kysten i tusentall sammen med et stadig økende antall knølhval. En spektakulær opplevelse i seg selv, men med RIB som farkost og hotell som overnattingssted savnet jeg frihetsfølelsen og fleksibiliteten man har med en seilbåt som plattform.

Først stod norskekysten for tur. Viktigste ingrediens for en vellykket seilas er som alltid et kompetent og trivelig mannskap. Båtnabo Rasmus Tørnqvist var lokket med. Han har seilt fra barnsben av og er for øvrig en kjent skikkelse i seilmiljøet i Stavanger med båten «Bjorkski». For første gang hadde vi også en ordentlig verdensmester i seiling om bord ved Jaap van Rijckevorsel. Jaap hadde vært hjemme på juleferie i Nederland, og han foretrakk å seile fremfor å fly siste etappe til Tromsø, der han skulle fortsette studiene sine. For ikke å drepe spenningen med et overkvalifisert mannskap, hadde vi også førstereismatros Malin Waage, som hoppet på i Bergen et døgn senere.

Om å seile om vinteren

Med gennakeren ute og kapteinens bursdagskake på bordet for kapteinen som hadde bursdag, passerte vi på staselig vis det beryktet Stadt under perfekte forhold. Vinterstid taler faktisk værstatistikken for at det er lurt å seile mot nord. Sørøst er den dominerende vindretningen på den tiden av året. Enkelte pessimister vil jo påpeke at lave temperaturer og begrenset dagslys taler i mot.

Etter Brønnøysund falt temperaturen til 20 kuldegrader. «Barba» fikk et fint is-skjegg mens hun utrettelig fortsatt sine stø kurs mot nord. Temperaturen gikk mest ut over den som var på vakt. Selv med ull fra topp til tå, isfiskerstøvler og skallbekledning på toppen av det hele, kunne tre timer-vaktene være litt i lengste laget.

I salongen sørget webastoen for t-skjorte-temperatur

2 MARCO SCHULENBURG

3 ANDREAS B. HEIDE

1 NÆRKONTAKT: Undervannsfotografen Tony Wu har fått nærkontakt med en spekkhugger-hann.

2 KNØLHVAL: En knølhval lufte seg ved siden av «Barba».

3 MANNSKAP: Mannskapet om bord i «Barba» har ankommet Tromsø: Fra venstre Rasmus Tørnqvist, Malin Waage, Andreas B. Heide og Jaap van Rijckevorsel.

og den reneste sydenstemningen. Kondens er den største trusselen mot trivselen om bord, men kontinuerlig varme og luftsirkulasjon holder problemet i sjakk. Til tross for at «Barba» er delvis etterisolert, bærer hun fortsatt preg av å være designet for seiling i Middelhavet. Lugaren forut brukes kun til lagerplass, da den regelrett fryser til når det er kaldt. Med liggeunderlag under madrassene og skrogisolasjon der man kommer til, er ikke kulden noe problem totalt sett.

Ising er heller ingen nevneverdig utfordring så lenge man holder seg kystnært. Den største faren på ferden er navigasjonen, og da spesielt i mørket, noe det jo er i størsteparten av tiden. Med kartplotter, AIS og radar er det en overkommelig oppgave, forutsatt at brukeren følger våkent med.

KNØLHVAL: En knølhval svømmer i fint driv rundt »Barba«.

DAVID GONZÁLEZ

SPEKKHOGGER

Spekkhoggeren hører til delfinfamilien. Hannene er fra 6–9 meter lange og veier ca. 6 tonn, hunnene 5–7 meter og ca. 4 tonn. Hannene lever i ca. 30 år, hunnene i 50. De fins i alle verdenshav, og langs norskekysten, i Nordsjøen, Barentshavet og i Norskehavet. De spiser fisk – spesielt sild. Spekkhoggerne er sosiale dyr som vanligvis er å se i flokker på fra 5 til 15 dyr. Kjenne-tegn er høy ryggfinne, hvit bukside, hvit flekk bak øyet og grått salmerke.

Kilde: Havforskningsinstituttet

Isen og kulden gjør alt litt mer krevende. Det er glatt på dekk, og stive tau er vanskelige å håndtere med tykke hansker. I tillegg merker man godt at luften er en hel del tyngre på grunn av kulden, og vinden har mer effekt enn hva man er vant til sommerstid. Et rev nummer fire er satt opp på listen over kommende oppgraderinger av storseilet.

Premiert fotograf som mannskap

Av anbefalt litteratur for enhver seiler i norske farvann, nevnes spesielt «Den siste viking» av Johan Bojer. Boken forteller om den gangen fiskere seilte og rodde opp kysten vinetrstid for å delta i lofotfisket. Nattestid hadde man gjerne en mann i baugen for å lytte etter bølger som bryter over skjærene. De var nok litt hardere før i tiden.

Om bord i «Barba» forsøker vi å gjøre ting så komfortabelt og trygt som mulig, selv om omstendighetene noen ganger vil det annerledes. Dog forløp

seilasen opp kysten uten dramatik. Det var fremfor alt en nydelig seilas. Man ser landskapet forandre seg fra flatt landskap i sør til steile fjell i nord med Lofotveggen som et av flere høydepunkt. Snødekte fjell, stjerner og nordlys er med på å gjøre det hele til en uforglemmelig opplevelse.

Etter ni døgn, hvorav to netter ble tilbrakt i havn, ankom vi Tromsø en tidlig morgen og kunne se tilbake på det som til dags dato er en «Barba»s fineste seilas.

Her gjorde vi båten klar for neste kapittel i vintereventyret. Forsterkninger var fløyet inn fra Japan, i form av Tony Wu. Tony jobbet en gang i tiden på Wall Street, men erstattet skreddersydd dress med en våtdrakt og et undervannskamera, og han er siden blitt kåret til «Wildlife photographer of the year» to ganger. Tony er av kinesisk opphav, har vokst opp i USA og tilbringer det meste av tiden i tropiske strøk svømmende med hvaler.

Med fotograf om bord, våtdrakter og stor optimisme

1

THOMAS T. KLEIVEN

2

ANDREAS B. HEIDE ANDREAS B. HEIDE

3

seilte vi avsted i lett snødrev. Neste stopp var Hamn på øya Senja. Som året før var det omliggende området mellom Senja og Andenes tettepakket med sild som trekker inn i fjordene for å overvintre. Dette gjør at mengder av spekkhogger, hundrevis av knølhval samt en og annen finnhval følger etter.

Seiling med hvaler

Hamn er en av de bedre havnene som vårt fagre land har å by på. Der er det også et lite hotell med pub og badstu, som er livsnødvendige fasiliteter i nord. Det var og tilholdssted for flere hval-entusiaster og kjente aktører som BBC og National Geographic. Tettheten av hval, i tillegg til at det ikke er begrensninger på interaksjoner med hval, gjør Norge til en av de fremste destinasjonene i verden for den slags aktiviteter.

Hvalene benytter seg av det grunne farvannet i skjærgården utenfor Hamn til å presse silden inn på grunt vann for å gjøre fangsten enklere. På toppen av

det hele har vestsiden av Senja, hvor vi befant oss, meget spektakulære, steile fjell, dype fjorder og det tidvis opprørte Norskehavet som nærmeste nabo.

Utenfor Hamn kokte det med hval. Spekkhoggeren opptrer i familiegutter på opp til 30 dyr eller der omkring. I tillegg var det dusinvis av knølhval, som gjerne opptrer sammen, men som og klarer seg fint på egenhånd.

Tony introduserte oss til hval-gamet: Hvordan lese adferden, og hvordan skal man føre båten? En seilbåt er en gunstig plattform av flere grunner. Den lager lite støy og har en begrenset hastighet som gjør det til en lite forstyrrende farkost. Sunn fornuft er som vanlig den viktigste ingrediensen når man er i samme farvann som hvaler.

Med en seilbåt så kommer man ikke innpå en hval – med mindre den selv tillater det. Dette skjer når den er nysgjerrig eller leken, gjerne etter at de har spist. Mens de spiser sild, er de ganske likegyldige til båter som

1 UNDERVANNSFOTOGRAF: Tony Wu gjør seg klar til å besøke spekkhogger og knølhvaler i deres rette element.

2 SPEKKHUGGER: Den høye ryggfinnen gjør det lett å kjenne igjen spekkhogger. Denne hannen er fotografert på yttersiden av Senja.

3 IS: Seiling vinterstid i kuldegrader kan by på ising over dekk, og under slike forhold kan det være utfordrende å håndtere stivfrosset tauverk.

KNØLHVAL

Knølhvalen hører til i finnhval-familien. Den kan bli opptil 15 meter lang og veie 30 tonn. Maksimumalderen er minst 80 år. Knølhvalen lever i alle verdenshav, og hos oss i Norskehavet og Barentshavet. Den livnærer seg av fisk og krill. Knølhvalen er gjenkjennelig ved sine lange brystfinner, pukkel på ryggen og vortelignende utvekster på over- og underkjevben. Den er mørk på ryggen og lys, nesten hvit på buken.

Kilde: Havforskningsinstituttet

ANDREAS B. HEIDE

DANS: Tre spekkhuggerhanner utfører sin undervannsdans.

ligger i ro. Den foretrukne strategien var å finne hvalene på grunt vann, for så å svømme inn det siste strekket.

Dette gjorde at vi måtte ta «Barba» tett inn mot land mang en gang; inn mellom skjær og brytende bølger som vi normalt holder oss langt unna. Her er jeg av den oppfatning at en seilbåt har en klar fordel: Ved motorstopp vil man som oftest kunne seile ut av situasjonen. Dette skjedde for øvrig en gang på grunn av forurenset diesel med påfølgende blokkering av innsugningsrøret (designet av dieseltanken og innsugningssystemet er dessverre en pinlig affære på de fleste produksjonsbåter, men dette er et kapittel for seg).

Ikke bli spist av en spekkhugger

En typisk situasjon med hvalen kunne forløpe seg som følger: Man ser måker og hvalblåst i horisonten. Når den er på svømmeavstand, gjelder det å svømme det siste strekket til hvalene uten å plaske for mye. Har man litt flaks, befinner man seg i en sildestim, omgitt av spekkhuggere. De svømmer inn i stimen og svimeslår et par dusin sild med halen med så stor kraft at man hører kavitasjonen under vann. Spekkhuggeren spiser deretter en sild av gangen, for så å spytte ut halen og hodet.

På de bedre dagene vil det kunne komme knølhval opp fra dypet med stor fart for så å gape over et par kubikk med vann, i håp om mest mulig sild i fangsten. Har man livet kjært, bør man av denne grunn unngå å være omgitt av sild på alle kanter. Knølhvalen er ansvarlig for noen av mine mest angstfulle øyeblikk under vann.

Ifølge en hvalbekjent er knølhvalen en av farligste hvalene, fordi den ikke bryr seg veldig med hva den eventuelt kommer borti. Et slag fra halen kan knekke en ryggrad som en kvist. For å sitere en annen hvalkamerat som ved en anledning fikk slått av dykkermasken av en spekkhugger: «Hvaler gjør feil de også».

Norske spekkhuggere spiser for det meste sild, men de tar også sel innimellom. Hvorfor de ikke går etter mennesker, er et omdiskutert mysterium. Det meste annet står på menyen, inkludert elg, hvithai, hval og måker.

Forduftet som ved et trylleslag

Vi hadde gleden av å følge hval i tre uker med nære opplevelser over, så vel som under, vann. Tony fikk smakt på spekkhugger-drept sild som vi plukket opp fra vannet. Selv om hilsenen i gjesteboken begynner med

«If anyone reads this, please send help», så tror jeg at han, til tross for kulden og mangelen på sol, var strålende fornøyd med seiling vinterstid. For hver dag som gikk ble det lysere og lysere, helt til vi igjen kunne se sola 20. januar.

Været varierte fra flatt hav og sol til frådende vannmasser og tett snødrev. Nettopp variasjonen i været, mørket, kulden og de utfordringene de fører med seg, gjør det ekstra interessant å seile nordpå om vinteren.

En dag tidlig i februar var det brått slutt. Silden trakk ut mot åpent hav og hvalene var forduftet som ved et trylleslag. Vi seilte tilbake til Tromsø en hel del opplevelser rikere og med en liten skrape på kjølen, som seg hør og bør når man har seilt blant skjær og hvaler i snøføyka på yttersiden av Senja i en tre ukers tid på vinteren.

«Barba» seilte hjem i februar med en liten stopp i Lofoten på veien for litt skikjøring. Vel tilbake i Stavanger var konklusjonen etter endt seilas at dette hadde vært en utmerket idé og en strålende tur. Rett utenfor dørstokken hadde vi bevitnet noe av det flotteste naturen har å by på. ●

ANDREAS B. HEIDE

FORBI TROMSØ: Rasmus Tørnqvist står til rors i det vi passerer Tromsø bro i retning Senja.

MARCO SCHULENBURG

TREKANTER: En spekkhugger blottes ryggrønnen mens «Barba» seiler i bakgrunnen.

TIPS OG ETTERPÅKLOSKAP

- Seiling på vinteren er overkommelig. Det viktigste hjelpemiddelet er gummihansker med ullhansker som man tørker etter bruk.
- Tilgang på ferskvann er litt mer utfordrende om vinteren, men de fleste havner har fiskebruk som har ferskvann.
- Rikelig med varme (4000 kwh holdt i vårt tilfelle) er nødvendig for å sikre en tørr og varm båt.
- Kondens er ubehagelig og det gjør at man mye lettere blir syk. Det må derfor unngås, også av andre grunner enn komfort.
- Isolerende liggeunderlag med knaste-plast på toppen som gir sirkulasjon, er et godt stalltips for å hindre kondens i køyene.
- Man finner retningslinjer på internett for hvordan man bør opptre i forhold til hval. Disse, i kombinasjon med sunn fornuft samt dialog med etablerte aktører, bør legges til grunn før man følger hval.
- November, desember og januar er de tradisjonelle hval-månedene. Det varierer gjerne fra år til år hvor de dukker opp i størst antall.
- AIS og radar gjør det betydelig tryggere å seile vinterstid.

TAKK

En takk til Maritimt Kompani, Seilmaker Høeg og Ship-Shape for hjelp med utrustning av båt, samt for bidrag til å holde «Barba»-eventyret i live. Les mer på www.barba.no.